

KISEBBSÉGI ÉRMELLÉKI KÉPZÉSI ÉS TOVÁBB- TANULÁSI LEHETŐSÉGEK EMPIRIKUS MEGKÖZELÍTÉSE

AN EMPIRICAL APPROACH TO FURTHER EDUCATION POSSIBILITIES FOR MINORITIES IN THE ÉRMELLÉK REGION

PÁSZTOR RITA GIZELLA*

Abstract

Career choice and labour market are strongly connected. If one discontinues education after secondary school they lose competitiveness on the labour market. The aim of our research is to investigate the possibilities for education, the choice of vocational high schools, and personal aims for further education of secondary school pupils belonging to the minority or double minority in Érmellék, a disadvantaged subregion in Bihar county, Romania, inhabited mostly by Hungarians. Given our focus on minority issues, we would also investigate how the ethnicity factors of aspirations for further education influence decision making. The subjects for our study are seventh and eighth grade Hungarian and Hungarian Roma pupils, studying at Hungarian secondary schools in the Partium subregion. The data were collected using questionnaires (N=465) during the 2014/2015 academic year. It is assumed, that the subjects of this research are characterized by uncertainty when it comes to further education, partly due to their disadvantaged situation, and partly due to the scarcity of education possibilities. This research presents the characteristics of the school network in the investigated region, the subjects' aspirations for further education, and the factors that determine the differentiation of decisions for further education.

Keywords: Érmellék, minority educational path, minority further education

1. Bevezetés

A középfokú továbbtanulási elképzelés több szinten gyökerező tényezők együttes hatásának eredményeként alakul ki. Jelen tanulmányban a romániai közoktatás és a kisebbségi oktatás sajátosságai mentén mutatjuk be egy kistérségi, a Bihar megyei Érmelléken kisebbségi oktatásban résztvevő általános iskolások továbbtanulási aspirációit. Empirikus kutatási eredményeink rámutatnak a kisebbségi oktatásban haladó tanulók iskolaválasztásnak etnikailag semleges és etnicitással összefüggő tényezőire.

* Egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Humántudományi Tanszék

2. A továbbtanulási döntés kisebbségi vonatkozásai

A továbbtanulási döntés hátterében, a pályaválasztási indítékok között szerepel az, hogy szellemi vagy fizikai munkát kíván végezni a fiatal. Ez az iskolaválasztásban nyilvánul meg, ha gimnáziumot választ a szellemi munka fele irányul, ha szakiskolát valószínűbb, hogy fizikai munka fele. A továbbtanulási döntés számos tényező hatására születik meg. Jelen tanulmányban nem térünk ki minden szempont bemutatására, vizsgálatunk csupán a kisebbségi oktatás mezoszintű továbbtanulási tényezőire fókuszál.

A kisebbségi tanulmányi útvonalak sajátosságai magyarázhatóak az etnicitással összefüggő makro-, mezo- és mikroszintű faktorokkal, illetve a kisebbségi léttel összefüggőkkel (Papp Z. 2012). Ez a modell összekapcsolja a származás és társadalmi dimenziók hatását (1. táblázat). A kisebbségi oktatásban haladók továbbtanulási döntésében megjelennek az etnicitással összefüggő, illetve a kisebbségi lét szempontjából semleges tényezők. Így jönnek létre eltérő tanulási útvonalak, mezo- és mikroszintű etnicitással összefüggő tényezők mentén. Az összerendezett tényezők nem közvetlen módon alakítják a továbbtanulást, hanem az iskolai eredményességen keresztül. Egyes egyéni, családi, illetve intézményi tényezők összefüggésbe hozhatóak az etnicitással, mások pedig attól függetlenek.

1. táblázat: A kisebbségi oktatás sajátosságait magyarázó tényezők
Table 1. Factors explaining the particularities of minority education

Makroszintű magyarázatok	Mezoszintű magyarázatok	Mikroszintű magyarázatok
Etnicitással összefüggő		
1. Nemzetállami keret és etnopolitikai környezet	1. Iskolák közötti és iskolán belüli szegregáció	1. Család kulturális tőkéje
2. Deszegregációs politika	2. Anyanyelvi programok, önkéntes szegregáció	2. Etnikai sztereotípiák
3. Lingvicitizmus	3. Tanár-diák kapcsolat, pedagógusok elvárásai	3. Államnyelvi kompetenciák megléte
4. Etnokulturalista magyarázatok	4. Kisebbségi tanulási útvonalak	4. Ifjúsági kultúra sajátosságai
5. Diszkrimináció	5. Oktatási támogató civil társadalom léte	
6. Társadalmi előítéletek és interetnikus kapcsolatok rendszere	6. Család iskolával szembeni elvárásai	
7. Kisebbségek kurrikuláris jelenléte		
Etnikailag semleges		
1. Az ország külső és belső regionális környezete	1. Iskola, mint szervezet	1. Család szociális és gazdasági tőkéje/pozíciója (egészségi állapot, család-)
2. Oktatási rendszer filozófiája	2. Iskolai erőforrások megléte	

Makroszintű magyarázatok	Mezoszintű magyarázatok	Mikroszintű magyarázatok
3. Rendszer működése (korai szelekció, óvodáztatás, centralizáció-decentralizáció)	3. Pedagógusok társadalmi összetétele 4. Pedagógusok bérezése (alulfizettség, korai kiégés)	szerkezet, lakáskörülmények, munkanélküliség, jövedelem mértéke
4. Pedagógiai képzés, továbbképzés rendszere	5. Használható pedagógiai kultúra 6. Iskolaszervezet, iskolai-előkészítő oktatás 7. Település szintű szegregáció	2. Belső migráció, lakóhely változtatás 3. A célországban eltöltött idő és motivációja

Forrás: Papp Z. (2012 p. 9.)

A modell az etnicitás függvényében két kategóriába rendezve összefoglalja a továbbtanulást befolyásoló tényezőket. Etnicitással összefüggő a szülők végzettsége, a származás, a román nyelvi kompetenciák, a kisebbségi anyanyelvi oktatás. Etnikailag semlegesnek tekinthető a család anyagi helyzete, szülők aktivitása, az iskola típusa, a település jellege, a pedagógus magatartása, képzettsége, a szelekciós mechanizmusok. A mikroszintű paraméterek az egyén választásának miéртjére adnak választ, a makroszintű mutatók azt a rendszert jellemzik, amelyben a választás létrejön. A két szint közötti átjárást az iskola, mint mezoszintű szereplő valósítja meg. Az oktatási szintek közötti átlépés nem folyamatos, a középfoktól szelektív. Az iskolai életutak ezáltal szakaszoltakká válnak, a szakaszok végén döntés előtt állnak a tanulók és azok családja. Ezek a továbbtanulási döntések (Boudon 1981).

A tanulmányban az etnicitással összefüggő anyanyelvi oktatási programok, valamint az etnikailag semleges, iskola szerkezeti, fenti modell mezoszintű tényezőit elemezzük.

3. A romániai közoktatási rendszer sajátosságai

A román oktatási rendszer a kontinentális rendszer sajátosságait hordozza, egymásra épülő szinteket tartalmaz, tananyag, tanterv alapján működik (Kozma 1996). A közoktatás tíz osztályt tesz kötelezővé.

A rendszer többszöri reformjának alapvető célja az európai szabványokhoz igazodó iskolakultúra létrehozása volt, a bevezetett változások a tankötelezettség meghosszabbítását, a munkaerő-piaci igényekhez igazodó képzési kínálat kialakítását szolgálták (Fóris Ferenczi 2007).

Az alsó középfoktól többcsatornás haladási útvonalak jellemzőek, eltérő továbbtanulási lehetőségek alakulnak ki. Az elméleti képzés mellett a szakképzés is megjelenik azért, hogy az iskolarendszerben minél többen és minél több ideig bent maradjanak (Kozma 2009).

A második fokozat az egyetemi belépő előszobája (Pusztai és Torkos 2001). A gimnáziumi vagy líceumi érettségit szerző fiatalok inkább lépnek tovább felsőfokú képzésbe, az egyetemi képzésben lévők közel hetven százaléka rendelkezik ilyen középiskolai háttérrel (Nagy Bernáth 2015).

Az iskolastruktúrában, az 1/2011-es Tanügyi törvény alapján („Legea Educatiei Nationale/ Nemzeti oktatási törvény” 2011), három szint különül el: alapfok, alsó középfok és felső középfok. A tankötelezettség a szülők döntésétől függően kezdődhet 6, illetve 7 éves kortól és az alsó középfokig, 16 éves korig tart. Az egyes szintek a következők: ISCED 1,2 – általános iskola, ISCED 3- közéiskola, ISCED 5,6 felsőfok. Kötelező tehát az elemi és alsó középfok teljesítése, amely a X. osztály elvégzését jelenti. A középiskolai rendszer ezért két szakaszra épül, az első IX-X. osztályait, a második a XI-XII. vagy XI-XIII. (szaklíceumok esetében) éveket foglalja magába. A felső középfokon az elméleti (humán és reál szakirány), műszaki (technikai, szolgáltatások, természeti erőforrások kitermelése és környezetvédelem szakirány) és szakmai vagy hivatási (katonai, teológiai, sport, művészeti és pedagógiai szakirány) iskolatípusok működnek (Márton és Erdei 2007). Az iskolatípusok és oktatási szakaszok szempontjából sokféle iskolai struktúra jelenik meg a rendszerben, egy iskolán belül lehet elméleti képzés és szakközépiskolai szakirány, szakaszok szerint lehet elemi, általános és középiskolai. Osztályszerkezetek szerint lehetnek: I-IV, I-VIII, I-X, I-XII/XIII, V-XII/XIII, IX-XII/XIII. Az oktatási szintek, a képzési kínálat változásával nem lett könnyebb a továbbtanulási irány eldöntése.

A szintek közti átlépés szelekciós eljárások során történik. A pályaválasztási tanácsadással a román oktatási rendszerben a tanuló leginkább osztályfőnöki óra keretében találkozhat, vagy esetleg erre kijelölt tanácsadási órán (Fóris Ferenczi 2007). A továbbtanulás irányát a nyolcadik osztály végén lezajló iskolaválasztás, és annak szintje determinálja. A nyolcadik osztály során, kötelező előírás, hogy az iskolák tájékoztassák a diákokat és a szülőket is a lehetséges képzési formákról. A szakiskolák nyílt napokat szerveznek a diákok és azok szülei számára, hogy ismertessék és népszerűsítsék a szakmatanulási lehetőségeket (Novac-Iuhas és mtsai.2016). Ez a tevékenység a pályaválasztási orientáció és tanácsadás szerepét tölti be ezen a szinten. Célja a döntési mechanizmus megkönnyítése azáltal, hogy a lehetőségek és az igények összehangolására törekszik (Băban és mtsai. 2002).

Az általános iskola nyolcadik osztálya képességfelmérő vizsgával zárul, ennek eredménye határozza meg a továbbtanulási iskola típusát, szakirányát. A képesség-vizsga tantárgy tesztnek tekinthető. A vizsgán román nyelvből, illetve matematikából írnak felmérőket a tanulók. A kisebbségi oktatásban

tanulók, ezek mellett saját anyanyelvi tudásukról is számot adnak. A vizsgaeredmények befolyásolják, hogy milyen iskolában folytathatja tanulmányait a jelölt. Kisebbségi anyanyelvű képzésbe, csak azok jelentkezhetnek, akiknek van az adott nyelvből kompetencia vizsgájuk. A IX. osztályba a bejutási eredmények nyilvánosak*, tartalmazzák a tanuló nevét, vizsgaeredményét, iskolai átlagát, az iskola nevét ahol eddig tanult és természetesen, hogy milyen szakra nyert bejutást.

4. A kisebbségi oktatás hatása

A kisebbségi oktatást inkább identitáspolitikai, mint szakmai szempontok alakítják, melyek állandó dilemmája az integrálódás vagy szeparálódás (Kozma 2005). A többség és a kisebbség másképp vélekedik az integrálódás/szeparálódás kérdéséről, hisz az anyanyelvi oktatás míg a többség számára szeparálódást jelent, addig a kisebbség erről alapvető jogként, társadalmi integrációt elősegítő tényezőként gondolkodik (Papp Z. 2008). A kisebbségi oktatást több tényező befolyásolja, a többségi oktatáspolitikán túl, a demográfiai változások, az iskoláztatási nyelvválasztás, valamint az oktatási kínálat bősége vagy szűkössége. A demográfiai tényezők az iskolák pusztaságát határozzák meg. Az iskolaválasztásban az oktatási nyelv alapvető választási tényező, amely összefüggést mutat a képzési szakirányokkal (Pásztor 2005).

A kisebbségek anyanyelvű oktatásának, a tudástranzferen kívül van egy identitásmegőrző feladata is, generációkon át újratermeli a kisebbségi identitást. Ezt Papp Z. így fogalmazza meg: „e képzések világa az általános ismeretek és kompetenciák átadásán kívül rejtett tantervként a kisebbségi identitást a maga kapcsolatrendszerével és világról alkotott képzetével együtt újratermeli.” (Papp Z. 2012 p.10.).

A demográfiai mutatók, a gyermeklétszám csökkenése természetesen erőteljesen befolyásolják az oktatási rendszer, ezen belül a kisebbségi oktatás alakulását. A felsőoktatási kínálat bővítése mellett az általános- és középfokú oktatási rendszer fejlesztése is az oktatáspolitikai egyik területe. Főleg az elméleti jellegű középfokú képzés szélesedett, az anyanyelvi szakképzés pedig a fejlődésben elmaradt. Ezzel magyarázható, hogy az erdélyi magyar nemzetiségű tanulók elméleti szakirányokat választanak. A szűkös szakképzési kínálat minősége lemaradást mutat, ennek olyan okai vannak, mint a szakember hiány, szaktankönyvek hiánya, infrastrukturális hátrány (Papp Z. 2008).

A kisebbségi oktatásnak szerepe van a nemzetiségi identitásörzés mellett a munkaerő-piaci státus kialakításában. Az anyanyelvi iskola, az anyanyelvi

* Az alábbi honlapon elérhetőek: www.admitere.edu.ro.

ismeretek mellett, figyelmet szentel a többségi nyelv elsajátítására és általános iskolai szinttől egy világnyelv megismerésére is (Strédl 2015). A többnyelvűség a kisebbségi oktatás pozitívuma, amely a munkaerő-piaci esélyeket nagy valószínűséggel növeli. A nyelvi és kulturális szocializáció az iskolában válik teljessé, fenntart egy etnikai szocializációt. A kisebbségi oktatás hozzájárul a kisebbség önértékeléséhez, a közösségi élmények megéléséhez.

5. Érmellék iskolahálózata

Ma az iskolázottság jelentős szerepet játszik a társadalomban, nélküle a munka világában megnehezített az elhelyezkedés, munkaerő-piaci értékünk mérőszámát jelenti. A térségben zajló gazdasági átalakulások foglalkoztatási átrétegződést kívánnak. Ezt az átlépést az iskolázottság teheti könnyebbé, orientáltabbá.

Érmelléknek nevezzük a Berettyó és Ér folyók között meghúzódó területet, mely két ország településeit foglalja magába. Kutatásunk azonban nem terjed ki az egész tájegységre, annak csupán a romániai Bihar megyei részében található iskolahálózat 2014/2015-ös tanévben magyar tannyelvű képzésében tanuló hetedikes és nyolcadikos diákjait vontuk be. A kutatás célja a továbbtanulási szándék és az arra ható tényezők vizsgálata volt.

A kijelölt térségben önálló és vegyes oktatási intézmények működnek. Önálló iskolák azok amelyekben nincs román vagy más nemzetiségű tagozat, vegyes pedig ahol a magyar mellett más oktatási nyelvű osztály is van (Márton és Erdei 2007), esetünkben ez a román tagozatot, vagy legalább osztály meglétét jelenti. A legkisebb települési egységekben, a falvakban működik óvoda és elemi oktatási intézmény. Az általános iskolai oktatáshoz minden iskoláskorú fiatal hozzáfér, minden közigazgatási egységben, községenként van önálló jogi státussal rendelkező 1-8. osztályos iskola, azonban nincs alternatív iskolaválasztási lehetőség, általában településenként egy iskola működik, kivételt a városok képeznek. Az iskolahálózatot leginkább a kisiskolák alkotják. A kisiskola olyan intézményre vonatkozó megnevezés, amelyben nagyon alacsony a tanulói létszám, illetve a helyet adó település falusias kistelepülés. Az alacsony létszám miatt az energiák egy része minden tanévben arra megy el, hogy a működéshez szükséges minimumot sikerüljön biztosítani, a lét és megszűnés határán mozognak (Imre 1997). A kisiskolák szűkített értelemben lehetnek osztatlan tanítási formájú, egy-két tanítós iskolák, de ezzel a kifejezéssel illetjük, azokat az iskolákat is, ahol, nincs párhuzamos osztály, olykor csoportösszevonás is előfordul (Forray R. 1998). A roma tanulók a falusi kislétszámú iskolákban felülreprezentáltak.

Az iskolák fenntartói az önkormányzatok, vagyis közigazgatásilag, több település oktatási intézményei képeznek egy iskolát. Kutatásunkban az iskola fogalma minden esetben valós oktatási egységre vonatkozik.

Előfordul olyan iskola is, ahol szimultán oktatási rendben tanulnak a diákok, vagyis összevont osztályokba járnak, az ötödikesek a hetedikesekkel, a hatodikosok a nyolcadikos diákokkal járnak egy osztályba. Ezt a kis létszám teszi szükségessé. A jogi szabályozás értelmében kis létszámú egy osztály, ha a létszám 12 fő alatti. A működtetéshez évről évre minisztériumi engedély szükséges. Az iskolák többségében nem szegregált oktatás folyik.

Ezek a megszűnés határán élnek tanévről tanévre. Megszüntetésük azonban megnehezítené az iskolába járást a tanulók közel 20 százaléka számára, főleg a roma családok gyermekei esetében. Ezeket az iskolákat nevezhetjük alacsony státusú szülői, hátrányos összetételű iskoláknak. A térség iskolái alacsony társadalmi és gazdasági státusú iskolaközösségek, az országos képességi teszten elért eredmények sem javítják az iskolák presztízsét, az elmúlt tanévben (2015-ben) a teszt és általános iskolai eredmények átlaga alapján készített rangsorban a térség iskoláiból a legmagasabb (266.) helyre 9,61-es átlaggal került tanuló, a legalacsonyabb 3,32-es átlag pedig a 3750. helyre volt elég. (Az összes jelentkezők száma 3773 volt.). 2016-os évben az 523. helyen találjuk az első térségi iskolából továbbtanuló diákot 9,04-es átlaggal, a 3489. helyen pedig 2,97-es átlagot elért térségbeli tanuló van. A nemzeti képességfelmérő tesztre 2016-os tanévben 3502 nyolcadik osztályt végzett növendék iratkozott be*. A vizsgán való részvétel beiratkozáshoz kötött.

A falusi kisiskolákat gyengén iskolázott szülői háttér, alacsony tanulmányi eredményesség, szocializációs készségek hiánya, a lemorzsolódás, iskolaelhagyás magas száma jellemzi (Forray R. 1998). Ennek ellenére a térség kisiskolái az oktatási szolgáltatásokon túl, amelyek az iskolázottsági szintben mutatkoznak meg, a térség szellemi potenciálját, szociális és kulturális szintjét növelik, az elszigetelődésüket csökkentik. A falusi kisiskolák hátrányai mellett ezek az előnyeik jelentik (Forray R. 2009).

A továbbtanulás adott minden szinten. Lehetőség van gimnáziumban, szakközépiskolában vagy szakiskolában továbbtanulni, magyar és román nyelven egyaránt. A nyolc osztály befejezése után iskolaszint váltás következik. Ez a váltás azt is jelenti, hogy a rurális környezetben élő diákok ingázásra kényszerülnek a közeli középiskolák valamelyikébe. Ez olyan erőfeszítést jelent egyes családoknak, elsősorban a roma családoknak, amellyel nem tudnak megküzdeni. Számukra a továbbtanulás gazdasági kalkuláció eredménye.

* Az adatok az Oktatási Minisztérium honlapján találhatóak, <http://admitere.edu.ro/Pages/CandFromJud.aspx?Jud=6&JudProv=6&alfa=1>, letöltve 2016.08.10.

Ebben a térségben oktatási régiók, középfokú oktatási intézménnyel rendelkező iskolaközpontok szerveződnek a magyar többségű Mihályfalva és Székelyhíd, valamint a nagy arányban magyar Margitta kisvárosok köré (Csata I. és Kiss 2007). Továbbtanulni Érmihályfalván, Margittán, Székelyhídon és Nagykágyán lehetséges román illetve magyar nyelven. Két oktatási intézményben kizárólag román nyelvű oktatás folyik (Margittán az „Octavian Goga” Főgimnáziumban és a „Horea” Szakképző Líceumban), a többi iskola vagy kétnyelvű vagy csak magyar osztályokkal működik. Vegyes tannyelvű, Érmihályfalván a 1.sz. Mezőgazdasági Líceum, illetve Székelyhídon a „Petőfi Sándor” Elméleti Líceum. Itt indulnak magyar illetve román nyelvű osztályok. Margittán a „Horváth János” Elméleti Líceumban, valamint Nagykágyán a Mezőgazdasági Iskolacsoportban csak magyar nyelvű oktatás folyik. A továbbtanulni készülő diákok választhatnak elméleti szakirányok illetve szakoktatás között. Az elméleti szakok között reál és humán osztályok indulnak. Reálszakon választhatnak matematika- informatika, természettudomány, humán szakon pedig filológia profilt. A szakoktatás a következő képzési szakirányokat nyújtja: szerelő, kereskedelmi, élelmezési szakirányú. Az elméleti oktatás minden szakiránya elérhető magyar nyelven, eltérést a szakoktatás mutat, míg románul a szakiskolákban lehet szakácsnak, autószerelőnek tanulni, addig ez magyar nyelven nem elérhető. A szakközépiszkolai képzések is mutatnak eltéréseket, magyar nyelven nem elérhető a gazdasági képzés. Találunk olyan szakiskolai képzést amelyik csak magyar nyelven tanulható, mint a bőrmegmunkáló, kertész és építkezési szakmunkás (Novaculhas és mtsai. 2016).

A megyei szakiskolai kínálatban sokkal több szakma jelenik meg román tannyelvű képzésben, főképp a megyeszékhely iskoláiban, például fodrászat, kozmetika, turisztikai szakmák, cukrász, asztalos, autóbádogos, villanszerelő stb.

Az iskola intézménye meghatározó szereppel bír életünk során. Az, hogy milyen iskolában tanulunk, nagymértékben befolyásolja társadalmi státusunkat, melyet elérünk. Ez a térség a gazdasági- társadalmi mutatók alapján a hátrányos helyzetű romániai kistérségek csoportjába tartozik. A nagyobb városi rangú településeket kivéve, egy-iskolás falvak, községek jellemzőek a régióban, melyet nagy többségben magyarok és romák laknak. A szakirodalomból ismert, hogy az oktatási rendszerben való előrelépés szoros összefüggést mutat a gyermek származásával, illetve a területi különbségekkel, így az etnikai kisebbséghez tartozás növeli az iskoláztatási egyenlőtlenségeket, A roma gyerekek esetében az etnikai probléma szociális problémát is jelent (Popoviciu 2013), megnehezített beilleszkedést a társadalomba, hiszen ők

kettős megkülönböztetésben élnek, egyfelől, mint romák, másfelől, mint kisebbségi oktatásba integrálódók.

A helyi társadalom szerkezete befolyásolja a helyi iskolarendszert, amely további hatást gyakorol az iskolai szintváltási döntésre. Az iskolák közötti különbségek rejtve mindig megvoltak, de napjainkban ez már evidencia, A középiskolák tudják, hogy az egyes iskolák milyen szintű tudással engedik útjukra tanulóikat, ez a későbbiekben a felsőoktatásban is érvényes (Imre és Lannert 2003; Andor 1998; Lannert 1998). Az adott iskolákba járó gyerekek szüleinek iskolázottsága és foglalkozási presztízse, azaz a szocioökonómiai tényezők, befolyásolják a tanulási eredményeket, illetve továbbtanulási választásokat (Lannert 1998). A hátrányos helyzetben lévő családok gyermekei nem tudnak más, esetleg magasabb presztízssű iskola felé orientálódni, nincs meg az anyagi háttér más oktatási intézmény választására, míg a jobb helyzetben lévő családok gyermekei megtehetik, hogy más településen járjanak iskolába, ahonnan sokkal nagyobb eséllyel kerülhetnek be középiskolába.

A térség sajátossága, és pozitívuma is, hogy az iskolák a tanulók lakóhelyéhez közel helyezkednek el, lehetőséget adva ezzel a hátrányos helyzetű, valamint a roma közösséghez tartozó fiatalok beiskolázására. A falusi iskolai hálózat szerepe vitathatatlan a kistelepülési körzetekben, ez teszi lehetővé, hogy a nehéz helyzetben élők „elérjék és elérje őket az oktatási rendszer” (Furray R és Kozma 1999).

A területi eltérések az oktatás minőségére gyakorolnak hatást, az oktatás minősége és szerepe egy település helyzetét teheti kedvezőbbé vagy kedvezőtlenebbé (Imre 1999). Ez az elgondolás indokolja kutatásunk területi behatárolását. A térségben alacsony iskolázottság és foglalkoztatási mutatók, magas roma lakossági arány jellemző. Kutatásunk terepét ez az iskolarendszer képezi, célcsoportja pedig a tanulói közössége, melynek társadalmi helyzetét a térségi, származási és iskolastátusi faktorok jellemzői szabják meg.

6. Az érmelléki általános iskolások továbbtanulási szándékának főbb jellemzői

A továbbtanulást a szülők iskolai végzettsége (Lannert 2006; Liskó 1998) mellett képességei, iskolai eredményessége, de a település adottságai is befolyásolják. A vizsgált célcsoport – általános iskolások – esetében a továbbtanulási szándék egy rövid távú és egy hosszú távú döntésből áll. Rövidtávon az útelágazás lehetséges célpontjait a gimnáziumban vagy szakiskolában való továbbtanulás jelenti. Hosszú távon pedig afelől dönt, hogy továbbtanul-e vagy sem. Ez a döntés gyakorlatilag meghatározza azt is, hogy a középiskola után lesz-e lehetősége továbbtanulni vagy dolgozni fog; amennyiben

pedig továbbtanul, akkor ezt felsőfokon teszi-e. A nyolcadik osztály vége az első döntési pontot jelenti a továbbtanulás tekintetében. A jogszabályok szerint a folytatás legalább két évig még kötelező, ennek ellenére a döntés nem ilyen egyértelmű. A tanulók egy része nem folytatja az iskolát, kimarad, emiatt a képzés további szintjeire sem jut el.

A továbbtanulási döntést három kategóriába rendeztük: a nem tervezők, a bizonytalanok és a továbbtanulást biztosan tervezők kategóriáit hoztuk létre. Az első kategóriába soroltuk mindazokat a válaszokat, amelyek a nem tervezést, az egyéb elképzelést, akik inkább nem tervezik lehetőségeket jelölték meg. A kutatási eredmények alapján a válaszadók (N=465) 8,5 százaléka az oktatási rendszerből való kilépést tervezi, 42,3 százalék pedig bizonytalan. Határozott elképzelése a megkérdezettek 49,2 százalékának van. A beérkezett válaszok alapján számszerűsítve a továbbtanulási szándékot megállapíthatjuk, hogy a bizonytalanság jellemzi leginkább a tanulókat (42,3 százalék). A továbbtanulási szándék ha meg is van, a legtöbb esetben a pontos elhatározás még nem született meg. Megfigyelhető ugyanakkor az, hogy a tanulók közel egytizede iskolaelhagyó lesz, ők azok, akik nem tanulnak tovább, akik nem tervezik, vagy akiknek más elképzelései vannak (pl. családalapítás, munkavállalás). A térségben végzett más kutatások azt mutatják, hogy az itt élő szülők által leggyakrabban elvárt végzettségi szint a szakközépiskola, ehhez illeszkedik a diákok választása is (Csoba, Ábrahám, és Nagyné Varga 2012).

A továbbtanulási szándék nemi sajátossággal rendelkezik. Megfigyelhető, hogy nemek szerinti megoszlásban a fiúk és a lányok választásai eltérőek: az adatok alapján a fiúk határozottabbak terveiket illetően, mint a lányok. A lányok középfokú iskolaválasztása magasabb szintű, mint a fiúké. Ezek a számadatok előre vetítik a későbbi szintválasztás nemi sajátosságait is. Kutatási adatok azt mutatják, hogy a felsőoktatás elnöiesedett (Dániel 2013; Jacob 2002; Nagy Bernáth 2015). Az eredmények arra utalnak, hogy a szakválasztás a fiúk esetében jellemzőbb. Az oktatási rendszer által biztosított szakirányok nem nyújtanak kellő választási lehetőséget a lányok számára, így ők - mintegy kényszermegoldásként - az elméleti képzés felé fordulnak. A választást tanulmányi eredményeik is lehetővé teszik, hiszen az általános iskolai képzés végén ők jobb eredményeket tudnak felmutatni fiú társaikhoz képest.

Annak ellenére, hogy a kimaradók és döntésükben bizonytalan tanulók jelentős arányát teszik ki a megkérdezetteknek, ha hipotetikusán mégis folytatnák tanulmányaikat a továbbtanulási nyelvnek a magyart választanák leginkább. Tisztán kisebbségi a válaszadók továbbtanulási útvonala, azaz 87 százalék (N= 428) továbbra is anyanyelvén, magyarul tanulna inkább. Számukra az oktatási kínálat csak a magyar tannyelvű iskolák képzési programjait tartalmazza. Mindössze 10 százalék jelölte meg a román nyelvet, mint a

középiskolai szint oktatási nyelvét. A román nyelv választásának háttérében az oktatási kínálatban fellelhető szak-kínálati többlet áll. A diákok három százaléka más nyelvet jelölt meg, ami arra utal, hogy nem értette a feltett kérdést, vagy az idegen nyelvi képzésre vonatkoztatta. Hasonló arányban választottak továbbtanulási nyelvet a roma tanulók is, 79 százalék magyarul, 18 százalék románul tanulna és 3 százalék más nyelvet jelölt meg. Minden roma tanuló válaszolt erre a kérdésre, függetlenül a továbbtanulási tervekre adott választól.

2. táblázat: Nemek szerinti továbbtanulási szintek %
Table 2. Further education levels by gender %

	Nem tervezi/ Bizonytalan	Szakiskola/ Szakközépiskola	Gimnázium
Fiú (N=227)	47,5	36,2	16,3
Lány (N=232)	53,9	17,7	28,4

Forrás: Saját szerkesztés

A továbbtanulást tervezők (N=225) közül csupán 8,9 százalék szeretne román nyelven tanulni. Az oktatási nyelvválasztása az identitási jegyeket hátróztottan tükrözi. A magyar kisebbségi oktatásban résztvevő diákok a következő szinten is magyar nyelven tanulnának inkább tovább, ami pozitív hatással van az identitás rögzülésre (Mandel és Papp Z. 2006) A román oktatási nyelv választásának háttérében az oktatási kínálatban megbújó eltérések vannak.

A magyar és a magyar cigány tanulók esetében a továbbtanulást elsősorban a családi háttér milyensége határozza meg. A mikro szint hatásai mellett megjelennek a mezo tényezők is, mint az iskolai hálózat kiépítettsége. Minél távolabb esik az iskola, ahol magasabb szinten lehet tanulni a lakóhelytől, annál nagyobb a kimaradási arány. De nem hagyhatóak figyelmen kívül az iskolai eredményesség faktorai sem a továbbtanulási preferenciák vizsgálatában

7. Összefoglalás

Az iskolaválasztás döntő tényezője a nyelvi faktor. Az Érmellék tanulói a magyar oktatási intézményekben tervezik a továbbtanulást. Ez a nyelvi választás, kihat a pályaválasztásra is, leszűkítve a lehetőségeket. Az oktatási kínálatban nem minden szakirány érhető el magyar nyelvű képzésben, ezért az anyanyelvi elköteleződés szűkösebb oktatási kínálat elfogadásával járhat. Az iskola számára sincs szelekciós lehetőség, feladatuk hogy a rájuk bízott

gyermekből a legjobb képességüket hozzák ki. Fontos számukra minden iskoláskorú, magyar és magyar cigány tanuló. A mintába bekerült tanulók eddigi oktatási előmenetelét is a magyar nyelvű oktatási részvétel jellemzi. A fiatalok óvodás éveiket is és az elemi osztályt is magyar nyelvű programban töltötték. A továbbtanulási tervek is a magyar képzési nyelven elérhető szakokra összpontosítanak, az eddigi magyar nyelvű oktatási folyamatot a következő szinten is továbbviszik. Az identitás jegyeit határozottan tükrözi az oktatási nyelv választása. Ezen adatok alapján prognosztizálható, hogy ezek a diákok tisztán kisebbségi útvonalat fognak bejárni.

A mintában szereplők tanulói útvonalát, vagyis a formális oktatáson átvezető utat a kisebbségi státus befolyásolja, ezek a diákok inkább tanulnak tovább magyar nyelven, mint román nyelven. Választásukat indokolja az is, hogy nyelvi kompetenciáik hiányosak, számukra a román nyelv használata gondot jelent. Szubjektív bevallásuk szerint a megkérdezettek 46,2 százaléka inkább nem érti, míg 66,8 százaléka pedig, nem beszél a román nyelvet. Ez pedig megnehezíti, az esetek többségében kizárja a román nyelvű oktatási programba való beiratkozást. Ezeknek a fiataloknak a formális iskolai életútja kisebbségi, adott esetben magyar tannyelvű oktatáson vezet végig. Az iskolai szinteken magyar nyelven tanulnak. Minden szinten csak az anyanyelvi képzési formákból választanak. Az Érmellék iskoláiban tanulók tisztán kisebbségi anyanyelvi iskolai útvonalat járnak be, ezért számukra a képzési kínálat leszűkül a magyar nyelvű oktatási programokra.

Felhasznált irodalom

- Andor Mihály (1998): Az esélyek újratermelődése In: *Educatio Füzetek*. 1998/3.szám. pp. 419–435.
- Băban Adriana, Domnica Petrovai és Gabriela Lemeni (2002): *Consiliere și orientare: ghidul profesorului* (Tanácsadás és tájékoztatás: tanári útmutató), Humanitas Educational, Bukarest
- Boudon, Raymond (1981): *Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban* In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Az oktatási rendszerek elmélete*. Okker Kiadó, Budapest. pp. 406–417.
- Csata István és Kiss Tamás (2007): *Népesedési perspektívák*, Kriterion-RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár
- Csoba Judit, Ábrahám Katalin és Nagyné Varga Ilona (2012): *Képzés és foglalkoztatás. Információ és tudásáramlás a képzőintézmények és a foglalkoztatók között*. In: *Metszetek*. 2012/3-szám. pp. 31–48.
- Dániel Botond (2013): *A Babeș-Bolyai Tudományegyetem szociális munka végzetteinek szakmai életpálya-vizsgálata. Az oktatástól a munkaerőpiacig*. Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia és Szociális Munka Kar, Szociológia

Doktori Iskola, Kolozsvár. bbte-szocialismunka.ro/diakok/tanulmanyi-csoportok/doktori-kepzes/doktori-ertekezesek/384-a-bbte-szocialis-munka-vegzettenek-szakmai-eletpalya-vizsgalata.html,

- Fóris Ferenczi Rita (2007): Kisebbségi oktatás Romániában felső középfokon In: Mandel Kinga, Papp Z. Attila (szerk): Cammogás. Minőségkonceptiók a romániai magyar középfokú oktatásban. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda. pp. 45–94.
- Nagy Bernáth, Juliánna Krisztina (2015): Továbbtanulási és intézményválasztási motivációk a Partiumi régió határmenti térségében. Babes Bólyai Tudományegyetem, Kolozsvár.
- Novac-Iuhas, Alin Florin, Elena Moțoc -Chivari, Alexandru Milinarcsik, és Cristian Iuhas (2016): Ghidul admiterii în învățământul liceal și profesional de stat 2016 (Továbbtanulási útmutató 2016). MENCS, Inspectoratul Scolar Judetean Bihor, Nagyvárad.
- Papp Z. Attila (2008): A kisebbségi oktatáspolitikai, jogi, társadalmi keretei In: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László (szerk): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. pp. 384–389.
- Papp Z. Attila (2012): Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. In: Educatio, 2012/1.szám. pp. 3–23.
- Pásztor Adél (2005): Ellenszélben Iskolázottsági egyenlőtlenségek a kisebbségi magyar fiatalok körében a rendszerváltozást követően, Corvinus Egyetem, Budapest.
- Popoviciu Salomea (2013): Identificarea factorilor protectori,corectori și de dezvoltare în vederea bunăstării, incluziunii și promovării sociale a romilor din România. O analiză pe baza lucrărilor de specialitate din anii 1990 - 2011 (A romák jóléti, inkluzív és szociális fejlődésére ható javító, korrigáló és fejlesztő tényezők). In: Inovația Socială, 2013/1.szám. pp. 16–40.
- Pusztai Gabriella és Torkos Katalin (2001): Roma gyermekkor a Partium területén.In: Educatio, 2001/3. szám, pp. 584–94.
- Strédl Terézia (2015): Tolerancia és kommunikáció, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom

Összefoglaló

Szoros kapcsolat van a pályaválasztás és a munkaerőpiac között. Ha az általános iskola után nem következik valamilyen magasabb oktatási forma, az magában hordozza a munkaerő-piaci versenyképesség elvesztését. Vizsgálatunk célja az iskola-választási lehetőségek, a középiskolai szakkínálat és a továbbtanulási tervek megismerése, középiskolai csatlakozási szint identifikációja kisebbségi és kettős kisebbségi státusban élő általános iskolai fiatalok körében egy hátrányos helyzetű kistérségben, a romániai Bihar megye magyar lakta tömbterületén, az Érmelléken. A kutatásunk kisebbségi aspektusából adódóan arra is választ szeretnénk kapni, hogy a továbbtanulási aspirációknak az etnicitással összefüggő tényezői milyen szerepet

töltenek be a döntéshozatalban. A kutatás célcsoportját a partiumi al régió hetedik és nyolcadikos magyar általános iskolás tanulói képezik, magyar és magyar cigány diákok. Adatainkat kérdőíves kutatás (N=465) segítségével gyűjtöttük, 2014/2015-ös tanévben. Feltételezzük, hogy a mintánkban szereplő diákok továbbtanulási szándékát a bizonytalanság jellemzi, részben hátrányos helyzetükből adódóan, részben pedig az oktatási kínálat szűkössége miatt. Tanulmányunkban bemutatjuk a kutatási terület iskolahálózatának jellemzőit, a célcsoport továbbtanulási aspirációit és azokat a tényezőket, amelyek a továbbtanulási döntések differenciáltságát határozzák meg a vizsgált sokaság körében.

Kulcsszavak: Érmellék, kisebbségi oktatási útvonal, kisebbségi továbbtanulás.